

## TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI ÜZERİNE YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN META-SENTEZ YOLUYLA ANALİZİ

Zeynep SOLAK  
Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğü  
znpduran@gmail.com  
ORCID: 0000 0001 5677 9795

Sevim GÜVEN  
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi  
sevim.guven@gop.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-6341-3609

### Derleme Makale

Geliş Tarihi: 15.11.2023

Revize Tarihi: 20.12.2023

Kabul Tarihi: 26.12.2023

**Atıf Bilgisi:** Solak, Z. ve Güven, S. (2023). Türkiye’de çocuk hakları üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin meta-sentez yoluyla analizi. *Sınıf Öğretmenliği Araştırmaları Dergisi (SÖAD)*, 3(2), 118-137.

### ÖZ

Çocuk hakları dünyadaki tüm çocukların doğuştan itibaren sahip olduğu haklardır. Çocuk hakları konu alanında yapılan bu araştırmanın amacı, çocuk haklarıyla ilgili yapılan nitel tezlerin eğilimini incelemektir. YÖK tez veri tabanında “Çocuk Hakları” anahtar sözcükleriyle tarama yapıldığında 111 adet tez olduğu görülmüştür. Bu tezlerden 28’i, araştırmaya dâhil edilmiştir. Veriler daha sonra kodlanmıştır. Çocuk hakları konusunda ele alınan tezlerin temellendirildiği araştırma desenleri incelendiğinde durum çalışması deseni öne çıktığı görülmektedir. Yine incelen tezlerde veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme formu ve doküman taramasının kullanıldığı görülmüştür. İncelenen tezlerde örnekleme yöntemi olarak en fazla amaçlı örnekleme, verilerin analizinde ise en fazla içerik analizi kullanılmıştır. Tezlerin sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin, öğretmenlerin, öğretmen adaylarının, yöneticilerin, akademisyenlerin fikirlerine başvurulduğu görülmektedir. Bu durum çocuk hakları konusunda yetişkinlerin görüşlerinin daha çok önemsendiği anlamına gelmektedir. İncelenen tezlerde çocuk haklarının alt boyutlarından en fazla gelişme hakkı ele alınmış ve gelişme hakkı alt boyutundan da en fazla oyun ve eğitim hakkına dair bulguları olan çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu durum, çocuk hakları konusunda en çok gelişme hakkının öne çıktığı anlamını taşımaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk hakları, çocuk, meta-sentez.

## ANALYSIS OF GRADUATE THESIS ON CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY BY META-SYNTHESIS

### ABSTRACT

Children's rights are the rights that all children in the world have from birth. The aim of this research conducted in the field of children's rights is to examine the trend of qualitative theses on children's rights. When the YÖK thesis database was searched with the keywords "Child Rights", it was seen that there were 111 theses. 28 of these theses were included in the research. The data was then coded. When the research designs on which theses on child rights are based are examined, it is seen that the case study design stands out. Again, it was observed that semi-structured interview form and document scanning were used as data collection tools in the theses examined. In the theses examined, purposeful sampling was the most used sampling method, and content analysis was mostly used in the analysis of the data. When looking at the results of the theses, it is seen that the opinions of students, teachers, teacher candidates, administrators and academicians were consulted. This means that adults' opinions are given more importance regarding children's rights. In the theses examined, among the sub-dimensions of children's rights, the right to development was discussed the most, and it was seen that the studies with the most findings on the right to play and education were the sub-dimensions of the right to development. This means that the right to development comes to the fore when it comes to children's rights.

**Keywords:** Children rights, child, meta-synthesis.

### Giriş

Çocuk hakları, çocukların sağlıklı, mutlu ve güvenli bir şekilde büyümelerini ve gelişmesini sağlamak için gereklidir. Bu hakların korunması, çocukların potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve topluma faydalı bireyler olmaları için önemlidir. Çocuk hakları kavramı, çocuğun yaşının küçük olmasından dolayı birtakım haklardan mahrum olmaları karşısında duyulan tepki sonucunda ortaya çıkmıştır (Kurt, 2015). Bu kavram toplumların kültürel, sosyal, ekonomik dönüşümüne bağlı olarak zaman içerisinde değişime uğramıştır (Turanlı, 2004). Çocuk haklarının kapsamını çocuğun gelişimi,

katılımı, korunması ve yaşam hakkı oluşturmaktadır (Uçuş, 2009). Çocuk hakları kavramı ayrıntılı biçimde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (Çocuk Hakları Sözleşmesi [ÇHS]) yer almaktadır. Bu sözleşmenin, çocukların insan hakları yasası niteliğinde olduğu söylenebilir. Çocukların nitelikli ve bilinçli bireyler olarak yetişmesi toplumun ve insanlığın gelişmesine yönelik bir yatırımdır (Cılga, 2001). Bu haklar çocuğun bireysel olarak haklarını, temel hak ve ödevlerini bilmede, kendisiyle ilgili konularda söz sahibi olmasında doğrudan etkilidir. Çocuk hakları psikolojik, sosyolojik, politik ve fiziksel boyutuyla tüm çocukları kapsayan evrensel bir kavramdır (Uçuş ve Şahin, 2013). Çocuk hakları, dünya üzerinde milyonlarca çocuğun hayatını değiştirmiştir bu nedenle bu hakların korunması için tüm ülkelerin ve bireylerin çaba göstermesi önemlidir.

Gerek çocuk haklarının eğitimi gerekse çocuk haklarının uygulaması konusundan aksayan yönlerin olduğu bir gerçektir. Atik (2019) tarafından yürütülen araştırmada Türkiye ve Dünya'da ÇHS'ye uyulma noktasında sorunlar yaşandığını ortaya konulmuştur. Söz konusu araştırmada katılımcılar, ÇHS'nin uygulanmasına yönelik hukuki tedbirlerin ülkemizde yetersiz olduğuna ve en büyük hak ihlanın fiziksel ve psikolojik şiddet uygulama şeklinde görüldüğüne dikkat çekmiştir. Erbay'a (2011) göre Milli Eğitim Bakanlığı, çocuk haklarını tanıtmaya faaliyetlerinde, çocuk hakları bilinci oluşturmada ve çocukların katılım haklarını kullanma boyutunda yetersiz kalmaktadır. Erbay (2011) Milli Eğitim Bakanlığı'nın yapısının çocuk haklarını tanıtmaya ve yaygınlaştırma konusunda sorumluluk üstelenmesine, ayrıca ders kitaplarının, ders içi etkinliklerin çocukların katılım haklarına uygun olarak düzenlenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Öte yandan alan yazında öğretme, öğretmen adayları, veli ve yöneticilerle yürütülen çalışmalarda çocuk haklarına ilişkin farkındalığın olduğu da görülmektedir (Kor, 2013; Kozikoğlu, 2019; Leblebici ve Çeliköz, 2015).

İlgili alanyazında çocuk haklarının genel itibarıyla yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları boyutlarında ele alındığı görülmektedir. Batur Musaoğlu (2012) araştırmasında öğretim programlarında gelişme ve katılım haklarına daha çok yer verildiğini, yaşama ve korunma haklarına yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşmıştır. Çelik (2020) ise araştırmasında Türkçe ders kitaplarında en fazla gelişme ve yaşama haklarının ele alındığını tespit etmiştir. Pembegül (2019) araştırmasının bilim dergilerinin, çocukların katılım ve gelişme haklarına sıklıkla yer verdiği sonucuna ulaşmıştır. Sarı (2019) ise çocuk kitaplarında en fazla gelişimsel haklara yer verildiğini ortaya çıkarmıştır. Toğrulca (2019) incelendiği hayat bilgisi öğretim programlarında en fazla katılım hakkına yer verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Çocuk hakları sadece ders programlarında, yazılı dokümanlarda değil hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Çocuk haklarının çizgi dizilerde, sosyal medya platformlarında farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Bülbün Aktı (2014), çocuk haklarının kullanımı açısından incelediği çizgi dizilerde, çocuk haklarının daha çok olumlu yönde kullanıldığını ifade etmektedir. Çocuk hakları boyutları bakımından ise çizgi dizilerde daha çok yaşama ve gelişme haklarının öne çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Güngör (2019) ise araştırmasında sosyal medya paylaşımları sebebiyle çocuk hakları açısından özel yaşamın gizliliği, unutulma hakkı gibi haklarının ihmal ve istismar edildiğini gözler önüne sermiştir.

Alanyazındaki ulaşılan çalışmalar değerlerdirildiğinde, çocuk hakları konusunu ele alan çalışmaların farklı gruptan katılımcılarla gerçekleştirildiği ve farklı boyutlarıyla incelendiği görülmektedir. Bununla birlikte çalışmalarda hem nicel hem de nitel desenlerin tercih edildiği görülmektedir. Çocuk hakları üzerine, özellikle nitel araştırma yöntemiyle yürütülen araştırmaların nasıl bir eğilim gösterdiğinin ortaya koyulmasına bir ihtiyaç olduğu düşünüldüğünden bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Türkiye'de çocuk hakları üzerine yapılmış nitel tezler nasıl bir eğilim göstermektedir? Sorusuna cevap aranacaktır. Bu temel probleme dayalı olarak şu alt problemlere cevap aranacaktır: Türkiye'de çocuk hakları üzerine yapılmış nitel tezlerde;

1. Betimsel özelliklerini belirten desen, örneklem, veri toplama ve veri analizi nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Tezlerde çocuk hakları öğretiminde kullanılan materyaller ile yöntem ve tekniklerden hangileri tercih edilmiştir?

3. Çocuk haklarının hangi boyutları öne çıkmaktadır?
4. Çocuk hakları bilincinin kazandırılması hangi boyutlar öne çıkmaktadır?

## Yöntem

### Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma bulgularını sentezlemek için yine nitel bir araştırma deseni olan “meta-sentez” araştırma deseni üzerine temellendirilmiştir. Polat ve Ay’a (2016) göre belirli konularda yapılmış nitel çalışmaların ortak bir şekilde değerlendirilmesi gereksinimi meta-sentez yöntemini ortaya çıkarmıştır. Çalık ve Sözbilir (2014) meta-sentezi belirli bir konuda nitel yöntem kullanılarak yapılmış araştırmaları yine nitel yöntem bir yöntemle inceleyip benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması şeklinde tanımlamıştır. Meta-sentez, araştırmaya konu olan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek amacıyla, bulguların karşılaştırılması, birleştirilmesi, genelleme ve yorumlama yapılması için kullanılan bir yöntemdir (Noblit ve Hare, 1988).

### Araştırma Materyali

YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “Çocuk Hakları” anahtar sözcükleri ile tarama yapılmış, yapılan taramalar sonucunda toplamda 111 adet tez içerisinde çalışmaya dâhil edilme kriterlerini taşıyan 28 tez uzman görüşünden yararlanılarak değerlendirilmiş ve meta-sentez yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmaların kodlanması ve değerlendirilmesi sırasında veri toplama aracı olarak veri analizi kriterleri formu kullanılmıştır. Bu araştırma, alan yazındaki erişime açık yayınlar üzerinde yapıldığından etik kurul izni alınmamıştır. Çalışmaya dâhil edilen tezler ile ilgili bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

*Araştırmaya Dâhil Edilen Tezler*

Tez Numarası	Yazar	Tez Türü
T1	Atik (2019)	Yüksek Lisans
T2	Bal (2019)	Yüksek Lisans
T3	Çavuş (2019)	Yüksek Lisans
T4	Gülbahar(2019)	Yüksek Lisans
T5	Gür (2019)	Yüksek Lisans
T6	Hançer (2019)	Yüksek Lisans
T7	Karaman(2019)	Yüksek Lisans
T8	Karatay (2019)	Yüksek Lisans
T9	Hareket (2018)	Doktora
T10	Çoban Sural (2018)	Yüksek Lisans
T11	Tiftikçi (2018)	Yüksek Lisans
T12	Ergen (2017)	Yüksek Lisans
T13	Özdemir Doğan (2017)	Yüksek Lisans
T14	Karaman (2013)	Yüksek Lisans
T15	Mamur Işıkçı (2013)	Doktora
T16	Erbay (2011)	Doktora
T17	Uçuş (2009)	Yüksek Lisans
T18	Çelik (2020)	Yüksek Lisans
T19	Sucu (2020)	Yüksek Lisans
T20	Pembegül (2019)	Yüksek Lisans
T21	Toğrulc (2019)	Yüksek Lisans
T22	Güngör (2019)	Yüksek Lisans
T23	Sarı (2019)	Yüksek Lisans
T24	Kalender(2018)	Yüksek Lisans
T25	Bülbün Aktı (2014)	Yüksek Lisans
T26	Durgut (2014)	Yüksek Lisans
T27	Batur Musaoğlu (2012)	Yüksek Lisans
T28	Özdemir Uluç (2008)	Doktora

Tablo 1’ de araştırma dâhil edilen tezlere ilişkin veriler sunulmuştur. Araştırmaya dâhil edilen tezlerin daha çok yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Ayrıca tez yazım yılı açısından değerlendirildiğinde en fazla 2019 yılında tez yazıldığı anlaşılmaktadır.

Araştırmada araştırma yer verilen tezlere ilişkin dâhil ve hariç tutma ölçütleri belirlenmiştir. Dâhil ve hariç tutma ölçütleri aşağıda sunulmuştur.

#### **Verilerin Hariç Tutulma Ölçütleri**

- Çocuk hakları konu alanında yapılan nicel ve karma desenli çalışmalar hariç tutulmuştur.
- Eğitim alanındaki dışındaki tezler hariç tutulmuştur.

#### **Verilerin Dâhil Edilme Ölçütleri**

- Başlığı, “Çocuk Hakları” sözcüklerini içeren tezler çalışmaya dâhil edilmiştir.
- Nitel araştırma desenleri kullanılan tezler çalışmaya dâhil edilmiştir.
- Kullanılan veri toplama yöntemleri, görüş inceleme ve doküman inceleme olan tezler çalışmaya dâhil edilmiştir.
- Araştırmaya 2008-2020 yılları arasında yapılan tezler dâhil edilmiştir.
- Araştırmaya eğitim alanında yapılmış tezler dâhil edilmiştir.
- YÖK tez merkezinde erişim iznine açık bir şekilde bulunana tezler araştırmaya dâhil edilmiştir.

#### **Verilerin Toplanması ve Analizi**

Yapılan alanyazın taramasından sonucunda araştırmaya dahil edilen tezler, çalışma alanlarına, katılımcılara, araştırma yöntemlerine göre betimlenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen tezler tanımlayıcı olması bakımından T1, T2, T3, ...T28 olacak şekilde kodlanmış ve yapılan analizler bu kodlama değerleri esas alınarak paylaşılmıştır. Araştırma soruları dikkate alınarak çalışmaların özellikle konuları, bulguları incelenmiştir. Bu kısımda ortak kavramlar belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan bu işlemlerden sonra çocuk hakları ile ilgili çeşitli tablo ve grafiklerle bulgular ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar 28 adet olup 2008-2020 yılları arasındaki çocuk hakları konulu, nitel yöntemle yürütülmüş tezleri kapsamaktadır. Araştırma Noblit ve Hare’nin (1988) ifade ettiği meta-sentez işlem basamaklarına göre çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmada ise işlem basamaklarının şu şekilde olduğunu söylemek mümkündür:

Aşama 1. Olgusal bir çalışmaya karar verme ve başlama. İlk aşama sentezlenmeye değer görülen konunun belirlenmesidir. Bu çalışmada “çocuk hakları” seçilmiştir.

Aşama 2. İlgi alanına ilişkin hangi araştırmaların kullanılacağına karar verme. Bu aşama ise analize dahil edilecek çalışmalar için literatür taraması yapılmasını ifade eder. Bu aşamada araştırmaya dâhil edilecek olan çalışmalar belirlenmiş olur. Bu çalışmada 2008-2020 yılları arasında çocuk hakları ile ilgili ulusal tez merkezinde erişime açık, nitel yöntemle yürütülmüş 28 tez araştırmaya dâhil edilmiştir.

Aşama 3. Nitel verileri okuma. Bu çalışmada, çocuk hakları konu alanında araştırmaya dâhil edilen çalışmaların dikkatli biçimde incelenmiş, ortaya çıkan kavramlar not edilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda, verilerin ilişkisi ortaya çıkarılmış tema ve alt temalar ortaya konularak bir sentez ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Aşama 4. Verilerin birbiriyle nasıl ilişkisi olduğunu belirleme. Bu aşamada anahtar kavramların, metaforların, fikirlerin listelenerek karşılaştırılmasıyla çalışmaların hangi noktalarda benzer oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Tema ve kodlar sıklıklarını belirtmek amacıyla tablolarla gösterilmiştir.

Aşama 5. Verileri birbirine dönüştürme. Çocuk hakları konu alanında çalışmaya dâhil edilen tezlerden tablolar aracılığıyla elde edilen veriler ortak temalar bağlamında ele alınarak açıklanmıştır.

Aşama 6. Dönüştürmeleri sentezleme. Bu aşama, çok sayıda veri dâhil edildiğinde ikinci düzey bir sentezleme yapılarak soyutlama yapmayı sağlar. Tüm ilişkiler genellenerek, ortak bir paydada toplanabilir. Bu aşamada çocuk hakları konu alanında araştırmaya dâhil edilen tezlerden elde edilen veriler ortak temalar altında birleştirilmiştir.

Aşama 7. Sentezleri ifade etme. Son aşamada sentez, etkili biçimde ifade edilir. Çalışmaya dâhil edilen tezlerden elde edilen bulgular ile çocuk haklarına ilişkin sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada da, yukarıda verilen meta-sentez yönteminin veri analiz basamakları kullanılarak elde edilen veriler sentezlenerek ifade edilmiştir.

### Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmaya dâhil edilen tezler araştırmacı tarafından form aracılığıyla kodlanmıştır. Kodlama sırasında herhangi bir hata olmaması için çalışmalar uzun bir süre zarfında incelenerek elde edilen tüm özet bilgiler yazıya dönüştürülmüştür. Kodlamaların güvenilir olması için belirli aralıklarla yeniden kodlama yapılmıştır. Yapılan kodlamalar kıyaslanarak, sınıf eğitimi alanında doktora yapmakta olan aynı zamanda on yıllık sınıf öğretmenliği deneyimi olan bir uzmandan kodlama için destek alınmıştır. Kodlamalarda Miles ve Huberman (1994) modelinde içsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan formül olan güvenilirlik katsayısını hesaplamak için üzerinde görüş birliği bulunan terim sayısının, tüm terim sayısına bölümü ile hesaplanmaktadır. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir. Kodlayıcılar arasında görüş birliği olan 14 alt tema, görüş ayrılığı olan 2 alt tema bulunmaktadır. Toplam 16 alt tema incelenmiştir. Yukarıda belirtilen formüle göre bu çalışmanın güvenilirlik katsayısı %87,50 (0.87) olarak hesaplanmıştır. Bu durum çalışmanın güvenilir olduğunu kanıtlar niteliktedir. Araştırmaya dâhil edilen tezlerden elde edilen bulgulara göre belirlenen tema ve alt temalar Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2.

#### Çalışmada Kullanılan Tema ve Alt Temalar

Ana Tema	Alt Tema
Çocuk hakları konu alanında yapılan tezlerin betimsel özellikler	Araştırma desenleri
	Örnekleme yöntemleri
	Örneklem
	Veri toplama araçları
	Veri analiz yöntemleri
Çocuk hakları öğretiminde kullanılan materyaller, yöntem ve teknikler	Materyal
	Yöntem ve teknikler
Çocuk haklarının boyutları	Gelişme hakkı
	Katılım hakkı
	Yaşama hakkı
	Korunma hakkı
Çocuk hakları bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar	Çocuk haklarını bilme
	Çocuk haklarını koruma

Çocuk haklarını kullanma

Çocuk haklarını geliştirme

Tablo 2 incelendiğinde araştırma verilerine dayalı olarak dört temanın belirlendiği görülmektedir. Buna bağlı olarak birinci temada beş alt tema, ikinci temada iki alt tema, üçüncü temada dört alt tema ve dördüncü temada dört alt tema tanımlanmıştır.

Çalışmanın güvenilirliği ile ilgili olarak Miles ve Huberman'ın (1994) nitel veri analizi ve meta-sentez çalışma süreci ile ilgili önerileri dikkate alınarak şu adımlar izlenmiştir:

1. İç geçerlik ve güvenilirliği artırmak amacıyla çalışma konusu ve yöntemiyle birlikte çalışmaların temalarıyla ilgili uzman görüşüne başvurulmuştur.
2. İç geçerliliği sağlamak amacıyla çalışma belirli bir doygunluğa ulaşıncaya dek analizlere devam edilmiştir.
3. Çalışmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla süreç boyunca yapılanlar detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın modeli, veri toplama süreci, verilerin analizi ve yorumlanması açıklanmıştır.

### Araştırma Etiği

Bu araştırma, alan yazındaki erişime açık yayınlar üzerinde yapıldığından etik kurul izni alınmamıştır. Yazarlar, bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulduğunu, “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirinin gerçekleştirilmediğini, yararlanılan verilerin açık erişim kaynaklarından ve mevcut araştırmalardan elde edildiğinden ilgili yönergede belirtilen “etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar” arasında yer aldığını beyan ederiz.

### Bulgular

#### Çocuk Haklarını Ele Alan Nitel Tezlerin, Desen, Örneklem, Veri Toplama ve Veri Analiz Yöntemleri

Çocuk haklarını ele alan nitel tezlerin, desen, örneklem, veri toplama ve veri analiz yöntemlerine ait bulgular Tablo 3'de yer almaktadır.

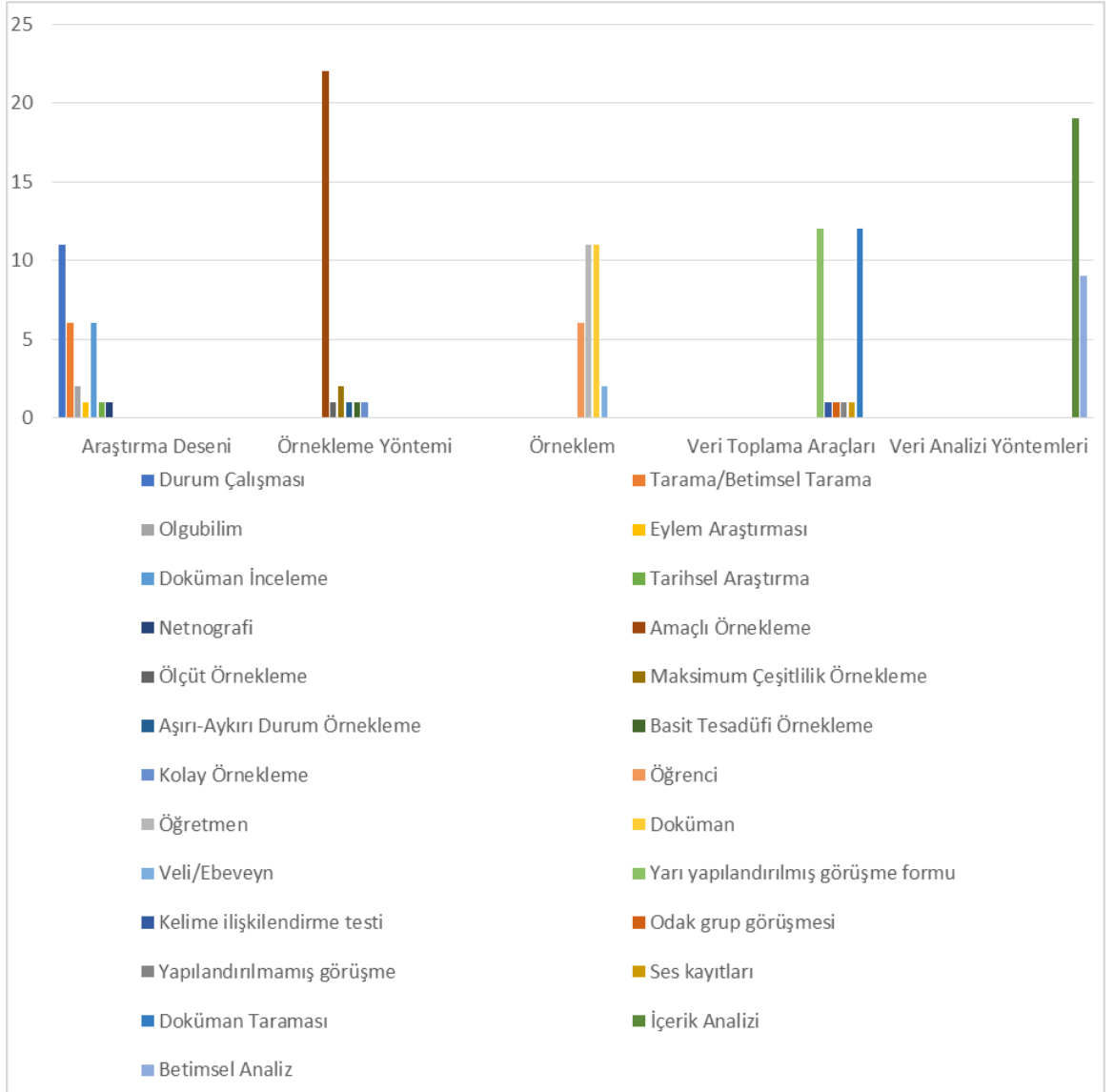
Tablo 3.

#### Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Nitel Tezlerin Betimsel Özellikleri

Alt Tema	Betimsel Özellikler	f	Yapılan Çalışmalar
Araştırma Desenleri	Durum Çalışması	11	T1, T2, T4, T7, T10, T11, T14, T15, T16, T24, T28
	Doküman/Belge İnceleme	6	T18, T19, T20, T23, T25, T27
	Tarama/Betimsel Tarama	6	T3, T6, T8, T12, T17, T26
	Olgubilim	2	T5, T13
	Eylem Araştırması	1	T9
	Tarihsel Araştırma	1	T21
Örneklem Yöntemleri	Netnografi	1	T22
	Amaçlı Örneklem	22	T1, T3, T7, T8, T9, T10, T11, T12, T13, T14, T15, T16, T18, T19, T21, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T28
	Ölçüt Örneklem	1	T2
	Maksimum Çeşitlilik Örneklem	2	T4, T5
	Aşırı-Aykırı Durum Örneklem	1	T17
	Basit Tesadüfi Örneklem	1	T20
Örneklem	Kolay Örneklem	1	T6
	Öğretmen	11	T1, T2, T4, T5, T6, T7, T8, T12, T13, T14, T17
	Doküman	11	T18, T19, T20, T21, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T28

	Öğrenci	6	T3, T9, T10, T11, T15, T16
	Veli/Ebeveyn	2	T4, T5
Veri Toplama Araçları	Yarı yapılandırılmış görüşme formu	12	T1, T2, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T11, T14, T16, T17
	Doküman Taraması	12	T8, T15, T18, T19, T20, T21, T22, T23, T24, T25, T27, T28
	Kelime ilişkilendirme testi	1	T3
	Odak grup görüşmesi	1	T13
	Yapılandırılmamış görüşme	1	T10
	Ses kayıtları	1	T12
Veri Analizi Yöntemleri	İçerik Analizi	19	T1, T2, T3, T7, T8, T9, T11, T13, T15, T17, T18, T20, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T28
	Betimsel Analiz	9	T4, T5, T6, T10, T12, T14, T16, T19, T21

Çocuk haklarını ele alan nitel tezlerin betimsel özelliklerine ilişkin bulgular Şekil 1'de sunulmuştur.



Şekil 1. Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Tezlerin Betimsel Özellikleri

Tablo 3 ve Şekil 1 incelendiğinde çocuk hakları konu alanı üzerine yapılan tezlerde, durum çalışması, betimsel tarama, eylem araştırması, olgubilim, doküman inceleme, tarihsel araştırma, netnografik araştırma deseni üzerine kurgulandığı görülmektedir. Bu durum çalışmaya dâhil edilen tezlerde en çok durum çalışması deseninin kullanıldığı anlamını taşımaktadır. Çocuk hakları konu alanında incelenen tezlerin örnekleme şekli olarak olarak, amaçlı örnekleme, ölçüt örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, aşırı-aykırı durum örnekleme, basit tesadüfi örnekleme ve kolay örnekleme şeklinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3 incelendiğinde çalışmaya dâhil edilen tezlerin araştırmacıları tarafından veri toplama yöntemi olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formu, doküman taramasını, kelime ilişkilendirme testi, odak grup görüşmesi, yapılandırılmamış görüşme yöntemlerini tercih ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada yer alan tezlerin veri toplama araçları incelendiğinde en çok yarı yapılandırılmış görüşme formu ve doküman taraması kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte ele alınan tezlerde veri çözümler yolu olarak birinci sırada içerik analizinin ikinci sırada betimsel analiz analiz tercih edildiği görülmüştür.

### Çocuk Haklarının Öğretimi Amacıyla Başvurulan Materyal, Yöntem ve Teknikler

Çocuk hakları konu alanında yapılan nitel tezlerde çocuk hakları öğretiminde kullanılan materyaller, yöntem ve tekniklere ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.

*Çocuk Hakları Öğretimi Konu Alan Tezlerde Kullanılan Materyal, Yöntem ve Teknikler*

Alt Tema	Başlıklar	Kullanılan Materyal, Yöntem ve Teknik	f	Yapılan Çalışmalar
Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Çalışmalarda Çocuk Hakları Öğretiminde Kullanılan Materyaller ile Yöntem ve Tekniklere Ait Bulgular	Çocuk hakları öğretiminde materyal kullanımı ile ilgili tezler	Sosyal medya paylaşımları	1	T2
		Resimli çocuk kitapları	1	T9
		Çocuk dergileri	1	T20
		Ders içi etkinlik	1	T1
		Sanat etkinlikleri	1	T11
		Görsel-İşitsel Medya Etkinlikleri	1	T17

Çocuk haklarını konu alan nitel tezlerde, öğretim sürecinde başvurulan materyal, yöntem ve tekniklere ilişkin bulgular Şekil 2'de sunulmuştur.





Şekil 2. Çocuk Hakları Öğretimini Konu Alan Tezlerde Kullanılan Materyal, Yöntem ve Teknikler

Tablo 4 ve Şekil 2 incelendiğinde çocuk hakları öğretimi konusunu ele alan tezlerde materyal olarak sosyal medya paylaşımları, resimli çocuk kitapları ve çocuk dergilerine başvurulurken yöntem ve teknik olarak ders içi etkinlikler, sanat etkinlikleri ve görsel işitsel medyaya yer verildiği görülmektedir.

### Çocuk Haklarının Boyutları

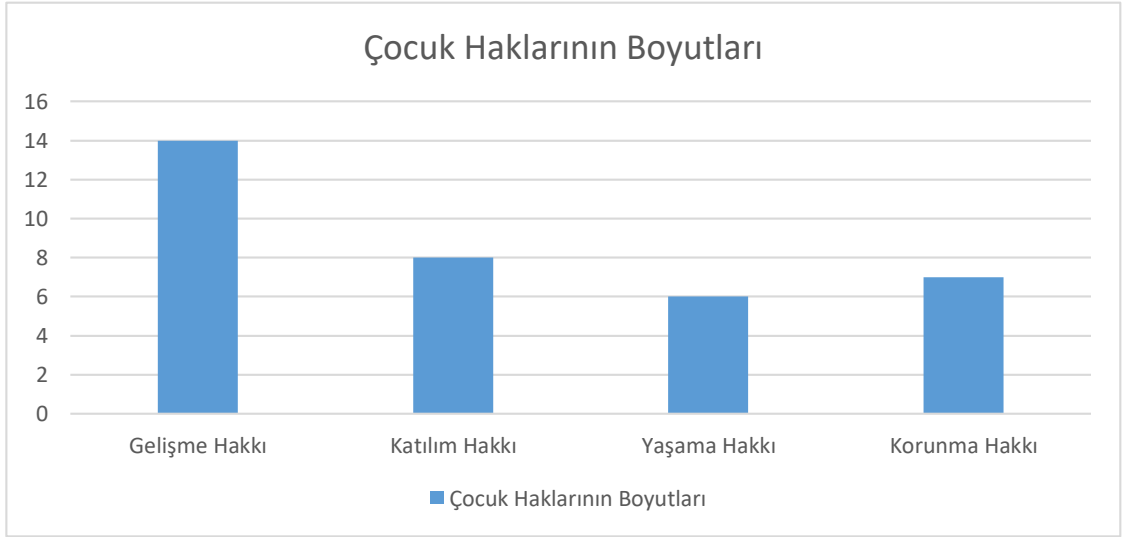
Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuk hakları dört temel boyutta ele alınmıştır. Bunlar yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı boyutlarıdır. İncelen tezlerde çocuk haklarının yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakkı boyutlarına ilişkin veriler Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5.

*Çocuk Hakları Konu Alanında Yapılan Nitel Tezlerde Gelişme, Katılım, Korunma ve Yaşam Hakkına Yer Veren Tezlerin Dağılıma İlişkin Bulgular*

Çocuk Haklarına İlişkin Boyutlar	Tezler	f
Gelişme Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	T1, T3, T4, T5, T7, T10, T12, T14, T15, T23, T25, T26, T27, T28	14
Katılım Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	T1, T2, T10, T12, T19, T20, T21, T25	8
Korunma Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	T1, T2, T6, T10, T12, T22, T25	7
Yaşama Hakkına Yönelik Bulguları Olan Tezler	T7, T12, T14, T18, T19, T25	6

Çocuk haklarının boyutlarına yer veren tezlerin dağılımı Şekil 3’te sunulmuştur.



Şekil 3. Çocuk Haklarının Boyutlarını Ele Alan Tezlerin Dağılımı

Tablo 5 ve Şekil 3 incelendiğinde araştırma dâhil edilen nitel tezlerde, çocuk haklarının boyutlarından en çok gelişme hakkı (14) üzerine en az ise yaşama hakkı (6) üzerine araştırma yapıldığı görülmektedir.

### Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılması

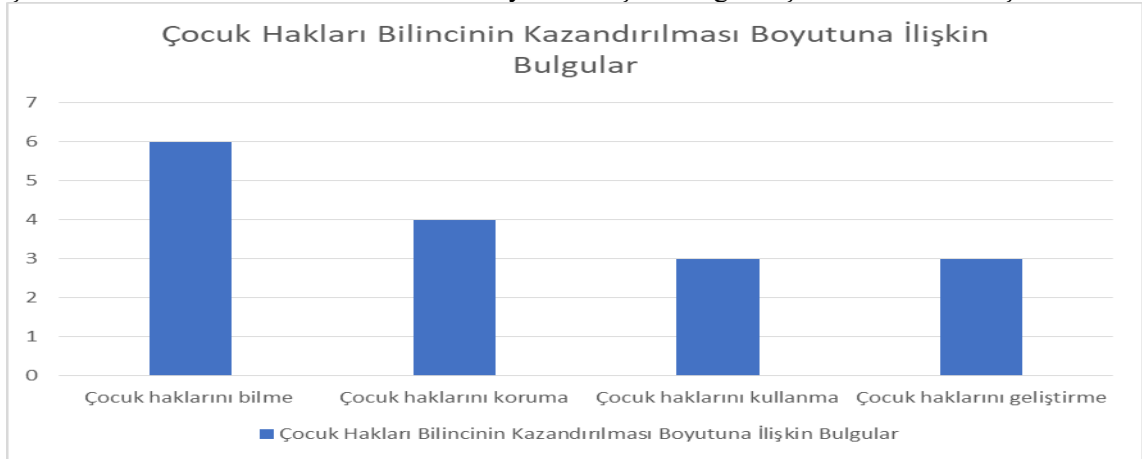
Çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutuna ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo. 6

#### Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılması Boyutuna İlişkin Bulgular

Alt Temalar	Yapılan Çalışmalar	f
Çocuk haklarını bilme	T1, T3, T4, T5, T6, T10	6
Çocuk haklarını koruma	T8, T15, T16, T17	4
Çocuk haklarını kullanma	T7, T13, T22	3
Çocuk haklarını geliştirme	T2, T8, T9	3

Çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutuna ilişkin bulgular Şekil 4’te sunulmuştur.



Şekil 4. Çocuk Hakları Bilincinin Kazandırılması Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 6 ve Şekil 4 incelendiğinde çocuk hakları bilincinin kazandırılması boyutunda yapılan araştırmaların en çok çocuk haklarını bilme alt boyutu ile ilgili olduğu görülmektedir. En az araştırmacının ise çocuk haklarını kullanma ve çocuk haklarını geliştirme boyutları ile ilgili olduğu göze çarpmaktadır.

### **Sonuç, Tartışma ve Öneriler**

Çocukların haklarına dair eğilimi görmeyi amaçlayan bu araştırmada 2008-2020 yılları arasında hazırlanmış olan toplam 28 nitel tez incelenmiştir. Bu tezler, belirlenen dâhil etme- hariç tutma kriterleri doğrultusunda seçilmiştir. Araştırma meta-sentez çalışması modeliyle kurgulandığı için çalışmaya dâhil edilen tezler, nitel araştırma modeline dayalı tezlerden seçilmiştir. Bunun yanı sıra çalışmaya dâhil edilen tezlerin doküman incelemesi ve görüş alma yollarıyla veri toplanan tezler olmasına dikkat edilmiştir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde en çok durum çalışması deseninin kullanıldığı görülmektedir. Araştırmada tezlerin örneklem grupları ve örnekleme türleri ele alındığında araştırmacıların en çok amaçlı örnekleme türünü kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada ele alınan tezlerin örneklem grupları incelendiğinde 5 tezde çocukların görüşü alınırken, 12 tezde yetişkinlerin (ebeveyn, öğretmen, yönetici) çocuk hakları hakkında görüşleri incelenmiştir. Bu durum hak sahibi olan kişilerden çok, yetişkinlerin görüşlerinin öne çıkarıldığı anlamına gelebilir. Küçükali (2015) toplumların geleceklerini haklarına sahip çıkan çocukların oluşturduğunu ifade etmiştir. İncelenen tezlerde ise çocuk hakları hakkında karar verici konumda bulunan yetişkinlerin görüşlerinin önemsenmesi ve yetişkinlerle yapılan çalışmaların daha çok olması, çocuklarla yapılan çalışmalara yeterince yer verilmediği şeklinde yorumlanabilir. Bu durum yasal prosüdür ve bilimsel etik kaynaklı sorunlardan dolayı ortaya çıkmış olabilir.

Çocuk hakları konusunda yapılan çalışmaların çalışma grupları incelendiğinde, öğretmenlerin, öğrencilerin, çocukların, yöneticilerin, ebeveynlerin, öğretmen adaylarının, akademisyenlerin, kamu ve hükümet dışı temsilcilerin, sivil toplum kuruluşlarının çocuk haklarıyla ilgili görüş ifade ettikleri görülmektedir. Bu çalışmalardan Atik (2019), Bal (2019), Karaman (2019), Karaman (2013), Uçuş (2009) öğretmenlerin çocuk haklarıyla ilgili ne düşündüklerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çavuş (2019), Gülbahar (2019), Hareket (2018), Çoban Sural (2018) ve Özdemir Doğan (2017) çalışmalarında ise çocukların, çocuk haklarıyla ilgili düşüncelerini, farkındalıklarını ve kendi haklarını bilme durumlarını tespit etmeyi amaçladığı görülmektedir. Gür (2019), Hançer (2019), Karaman (2019) ve Uçuş (2009) çalışmalarda ise yöneticilerin çocuk haklarıyla ilgili görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Karatay (2019) ve Tiftikçi (2018) araştırmalarda ise öğretmen adaylarının çocuk haklarına dair düşüncelerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Ergen (2017) araştırmada sivil toplum kuruluşlarının çocuk haklarına dair düşünceleri ortaya konmaya çalışılırken, Karaman (2019) konuyla ilgili ebeveynlerin fikirlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Gülbahar (2019) çalışmasında ise kamu ve hükümet dışı temsilcilerin, akademisyenlerin çocuk haklarına dair görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Çocuk hakları konulu tezlerin çalışma gruplarına bakıldığında 371 öğretmenle, 1505 öğrenciyle, 38 yöneticiyle, 23 öğrenci velisiyle, 54 öğretmen adayıyla, 1 vakıf başkanıyla, 12 akademisyenle, 8 kamu temsilcisiyle, 13 hükümet dışı temsilciyle görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Söz konusu bu çalışmalar incelendiğinde çocuk hakları ile ilgili çalışmalarda çoğunlukla yetişkinlerin görüşlerine başvurulduğu göze çarpmaktadır. Bu durum, yetişkinlerin çocuk haklarına ilişkin bakış açılarını ortaya koyması nedeniyle oldukça önemlidir.

Çocuk haklarının öğretiminde kullanılan materyaller ile yöntem ve tekniklere yönelik bulguların incelendiği alt boyutunda, sosyal medya paylaşımları (Bal, 2019), çocuk kitapları (Hareket, 2018; Pembegül, 2019), çocuk dergileri gibi materyallerin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra çocuk haklarının öğretiminde farklı yöntem ve tekniklerin kullanıldığı çalışmalar da olduğu göze çarpmaktadır (Atik, 2019; Tiftikçi, 2018; Uçuş, 2009). Bahsi geçen bu boyutta en çok öğretim programlarının çocuk hakları öğretiminde farklı yöntem ve teknikleri içermesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Çarıkçı (2019), öğretim programlarında daha fazla ve daha farklı teknikler ile çocuk haklarının etkili bir şekilde öğretiminin sağlanabileceğini ifade etmiştir.

Çocuk haklarının boyutlarını inceleyen tezlerde gelişme hakkının öne çıktığı görülmektedir. Gelişme hakkına ilişkin ele alınan tezlerin bulguları incelendiğinde en çok oyun ve eğitim hakkı kavramlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Çavuş (2019), incelenen çalışmalarda oyun hakkı kavramının çocuklar tarafından oldukça önemsendiğini ve oyun haklarını tam olarak kullanamadıkları ifade edilmiştir. Çoban Sural (2018) ise bu konuda çocukların görüşlerini aldığı çalışmasında, en çok oyun hakkına vurgu yapıldığı sonucuna ulaştığı görülmektedir. Karaman (2013) ve Ergen (2017) çalışmalarında çocukların oyun haklarının ellerinden alındığı sonucuna ulaşmıştır. Küçükali (2015), değişen şehir yapısı, eğitimde ve günlük hayatta oyuna yeterince yer verilmemesi gibi durumlar nedeniyle çocukların oyun hakkını kullanamadıklarını ifade etmiştir. Bu ifadenin araştırma sonuçlarıyla benzerlik taşıdığı söylenebilir. Atik (2019) ve Gülbahar (2019) araştırmalarında bazı çocukların eğitim haklarının engellendiğini ortaya çıkarmıştır. Binbir ve Arastaman (2021), eğitim hakkına ilişkin tezleri derledikleri çalışmalarında özellikle kızların ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının eğitim hakkına ulaşmada eksiklikler yaşadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonucun yapılan bu çalışmanın sonuçları ile aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

Katılım hakkı ile ilgili bulgular incelendiğinde çocukların katılım haklarını tam olarak kullanamadıkları ifadesine çalışmalarda yer verilmiştir (Atik, 2019; Bal, 2019; Çoban Sural, 2018; Ergen, 2017). Canbulut (2014), ülkemizde çocukların katılım haklarının, yetişkinler tarafından çizilen sınırlarla kullanıldığını ifade etmiştir. Bu ifade ile çocukların katılım haklarını tam anlamıyla kullanamama yönüyle bu araştırmanın konuya ilişkin tespitiyle örtüşmektedir. Buna karşın ele alınan tezlerin bir kısmında da basılı yayın ve kaynaklarda katılım hakkına oldukça yüksek oranda yer verildiği görülmektedir (Sucu, 2020; Pembegül, 2019; Toğrulca, 2019). Kaynaklarda katılım hakkına sıklıkla yer verilip günlük hayatta çocukların katılım hakkından mahrum bırakılmaları, basılı kaynaklarda yer alan katılım hakkı kavramının günlük hayattaki hak kullanımı ile örtüşmediği anlamını taşımaktadır.

Yaşama hakkı ile ilgili bulgular incelendiğinde tezlerde en az bu boyuta dair bulgulara yer aldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra ele alınan tezlerde yaşama hakkının en önemli hak olduğu vurgusu yapılmıştır (Karaman, 2019; Ergen, 2017; Çelik, 2020; Sucu, 2020; Bülbün Aktı, 2014). İncelenen tezlerin bir tanesinde ise dezavantajlı bir grup çocuğun yaşama hakkına ilişkin haklardan mahrum bırakıldıkları ifade edilmiştir (Karaman, 2013). Saygılı (2019), yaşama hakkının temel kurucu hak statüsünde olduğunu ve dokunulmaz, değişilmez, vazgeçilmez bir hak olduğunu ifade etmiştir. Bu ifade ile çalışmanın bulgularından yaşam hakkının en önemli hak olduğu bulgusu örtüşmektedir.

Korunma hakkına ilişkin bulgular incelendiğinde araştırmaların çoğunda çocukların korunma haklarının ihlal edildiği bulgusu yer almaktadır (Atik, 2019; Bal, 2019; Hançer, 2019; Çoban Sural, 2018, Ergen, 2017, Güngör, 2019). Özellikle yaygınlaşan sosyal medya kullanımı ile çocukların sahip olduğu korunma haklarının anne-baba, öğretmen veya bir başka yetişkin tarafından sosyal medya aracılığıyla yok sayılabileceğine ilişkin çalışmanın (Güngör, 2019) olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum korunma hakkı ihlallerinin de değişime uğradığını gösterir niteliktedir. Güçlü (2016), değişen ve gelişen teknoloji ile birlikte çocuğu ve çocuk haklarını korumanın gittikçe zorlaştığını ifade etmiştir. Bu ifade çocukların, çocukluklarını ve haklarını hem daha etkili bir biçimde hem de çocuk ruhuna uygun olarak nasıl kullanılabileceklerini ve korunma hakkı ihlallerinde neler yapabileceklerini bilmediklerini göstermektedir.

Korunma hakkı ihlal edilen bu çocukları, risk altındaki çocuklar olarak tanımlamak mümkündür. Risk altındaki çocuk tanımı, anne-baba ayrı olan, suça karışmış ebeveyne sahip olan, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde yetişmiş olan, eğitim seviyesi düşük olan ailelerde yetişen çocuklar olarak tanımlanabilir. Bu çocukların fırsat eşitliği açısından diğer çocuklardan eksik yönlerinin olduğu söylenebilir. Küçük yaşta çalışmaya mecbur bırakılan ve en temel haklarından mahrum bırakılan bu çocukların haklarını öğrenmeleri ve haklarını kullanmaları toplumsal eşitlik bağlamında da oldukça önemli bir noktadadır. Bu noktada da öğretmenlere ve çocukla iletişim halinde olan diğer yetişkinlere önemli görevler düşmektedir. Bayındır (2021), korunma hakkı ihlal edilen

çocukların oldukça fazla olduğunu belirtmiş ve risk altındaki çocukların hakları ile ilgili öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Çalışmanın çocuk hakları bilincinin kazandırılması temasındaki bulgular incelendiğinde çocuk hakları bilme boyutunun öne çıktığı görülmektedir. Bu durum araştırmacıların, haklarının farkında olan bir çocuk profili oluşturma çabası içinde olduklarını gözler önüne serer niteliktedir. Kurt (2015), çocuk haklarının tanıtılması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için yerel yönetimlerin ve tüm yetişkinlerin sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır. Bu ifadenin çocukları korumakla yükümlü olan tüm yetişkinlere yönelik olduğu ve incelenen tezlerle de aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

Çocuk haklarının tanıtılması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesini amaçlayan çalışmalarda genellikle çocuk hakları ile ilgili mevcut durumlar tespit edilip, çocuk haklarının geliştirilmesinden ve daha çok çocuğun kendi haklarından faydalanılmasından söz edilmemiştir. Bu durum incelenen çalışmaların, çocuk haklarına ilişkin bir iyileştirme veya geliştirme yerine sadece hakların çerçevesini çizme amaçlı yapıldıklarını gösterir niteliktedir. Kadan (2019), çocuk hakları ile ilgili yapılan tezleri incelediği çalışmasında bu duruma değinerek önemli olanın çocuk haklarını kanunlarla belirleyip bırakmaktan çok, hakların etkili bir biçimde uygulanmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Çocuk haklarına ait yazılı kuralların da yazılı olmayan kurullarla desteklenip yaşamın içinde daha çok uygulanır ve önemsenir hale gelmesi amaçlanmalıdır. Ejieh ve Akinola (2009) bazı toplumlarda çocukların haklarını uygulamada isteksiz olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun nedeni çocukların haklarını uygulama konusunda ve haklarını bilme konusunda eksiklikler yaşamaları olarak ifade edilebilir.

Çalışmaya dâhil edilen tezlerde yetişkinlere yönelik çocuk haklarını bilme düzeyine ilişkin faaliyetlerin daha çok olduğu görülmektedir (Atik, 2019; Gülbahar, 2019; Hançer, 2019; Çoban Sural, 2018). Bu bulgu ışığında çocuk haklarının uygulanmasında yetişkinlerin daha çok önemsendiği söylenebilir. Bunun yanı sıra yetişkinlerin çocuk haklarına ilişkin farkındalık düzeylerinin daha düşük olması yetişkinlere yönelik tanıtım faaliyetlerinin etkisiz olarak yapıldığı şeklinde yorumlanabilir. Çocuklar tek başlarına haklarını savunmakta başarılı olamayabilirler. Bu nedenle bir yetişkinin çocuk hakları konusunda bilgili olması ve çocukların haklarına riayet etmesi çocukların daha olumlu bir toplumda yetişmeleri için oldukça önemlidir. Büyüklerin söylediklerinden çok yaptıklarını örnek alan çocuklar, haklarına saygı gösteren yetişkinlerin olduğu bir toplumda hem daha mutlu, hem de potansiyellerine daha yakın seviyede bir çocukluk geçirebilirler. Bu çocukların büyüdüklerinde kendi büyüklerinden gördükleri gibi çocuk haklarına saygılı yetişkinler olması muhtemeldir. Böylece çocuk haklarına uyan, çocuklara değer veren bir toplumun oluşması da sağlanacaktır. Korczak (2019), büyüklerin çocuklara verdikleri değer ve saygının çocukların hakkı olduğunu ve büyüklerin bunu bilip unutmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bütün bu ifadeler çocuk haklarına ilişkin bilinç oluşturma faaliyetlerinin neden yetişkinlere yönelik daha fazla olduğunu açıklar niteliktedir. Deb ve Mathews (2012), çocukların hakları konusunda düşük bilinç düzeyinde olduklarını ifade ederek çocukların yaşamın içinde olduğu okul, ev, oyun alanları gibi yerlerde haklarını kullanmaları ile ilgili bilinç düzeylerinin artırılmasına ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulmuştur: Çocuk hakları konu alanına ilişkin incelenen tezlerde seçilen çalışma gruplarının dar ve sadece tek bir grubu temsil eder nitelikte olduğu görülmektedir. Alanda yapılacak çalışmalarda çalışma gruplarının daha geniş ve farklı kesimlerden oluşması önerilmektedir. İncelenen tezlerde risk altındaki çocuklar ve özel gereksinimli çocuklar hakkında yapılan çalışmaların oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Bu çocukların hakları üzerine yapılacak çalışmaların alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çocuk haklarıyla ilgili olarak sadece yazılı dokümanlarla (dergi, kitap, ders programı, sözleşme) ilgili çalışmalar yapılmış olup, günümüz çocuklarının büyük ölçüde hayatında olan teknolojinin çocuk hakları üzerine etkileri konusunda da araştırmaların literatüre kazandırılması gerekmektedir. İncelenen tezlere bakıldığında çocuk hakları konusunda dernek, vakıf, sivil toplum örgütleri, kamu ve hükümet dışı temsilcilerin çalışmalarından söz eden oldukça az çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmaların artması çocuk haklarının toplum tarafından benimsenmesine, çocuğun haklarını bilmesine, çocuğun

haklarını kullanan kimseler olmasını, çocuğun toplumda görünürlüğünün artmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Çocuk hakları konusunda meta-sentez yöntemiyle incelenen tezlerin bulgularına bakıldığında çocuğun temel haklarından olan yaşama, gelişme, katılım, korunma haklarının her birine gereken önemin verilmediği görülmektedir. Öğretmenlerin, yöneticilerin, ebeveynlerin, öğrencilerin çocuk haklarının tamamı konusunda bilgilendirilmesi önerilmektedir. Çocuk haklarıyla ilgili basılı kaynakların incelendiği bölümde ele alınan tezlerin çoğunlukla ulusal çapta öğretim programlarını ve ders kitaplarını inceledikleri görülmektedir. Çocuk haklarıyla ilgili uluslararası kaynakların daha fazla incelenmesi önerilmektedir. Çocuk hakları ile ilgili çalışmaların genellikle çocuk haklarını bilme düzeyine yönelik olduğu görülmektedir. Konu alanında çalışma yapacak araştırmacılara, çocuk haklarının günlük hayatta uygulanmasına ve çocukların haklarını savunmasına yönelik bilinç kazandıracak çalışmaların daha fazla yapılması önerilmektedir. İncelenen tezlerden hareketle çocuk hakları konu alanı ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacılara ve alandaki diğer yetkililere yukarıdaki fikirler önerilmektedir.

### **Yazarların Katkı Oranı**

Bu makaleye birinci yazarın %50, ikinci yazarın %50 oranında katkısı vardır.

### **Çıkar Çatışması**

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

**Açıklama:** Bu araştırma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

### **Kaynaklar**

- Atik, Y. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çocuk haklarına ilişkin görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Bal, B. (2019). *Çocuk hakları eğitimi için öğretmen mesleki gelişim aracı olarak bir facebook grubunun incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Batur Musaoğlu, E. (2012). *MEB 36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programı'nın (2006) çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bayındır, N. (2021). Risk altındaki çocukların tespiti ve korunmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 10(28), 187-202. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/62961/955572> adresinden 01.03.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Binbir, Ü. ve Arastaman, G. (2021). Eğitim hakkı: Bir sistematik derleme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18 (Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 5067-5098. DOI: 10.26466/opus.898503.
- Bülbün Aktı, B. (2014). *Trt çocuk kanalında yayınlanan okulöncesi yaş grubu çocuklarına yönelik çizgi dizilerin çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Canbulut, T. (2014). Türkiye’de çocukların katılım hakkı üzerine bir derleme. *HSP*, 1(2), 85-94. DOI: 10.17681/hsp.73252

- Cılga, İ. (2001). Demokrasi insan hakları kültürü ve insan hakları. *Milli Eğitim Dergisi*. 151. [www.meb.gov.tr/yayimlar/151/cilga.htm](http://www.meb.gov.tr/yayimlar/151/cilga.htm) adresinden 04.04.2020 tarihinde erişilmiştir
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Education and Science*, 39(174), 33-38. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3412> adresinden 01.05.2020 tarainde erişilmiştir.
- Çarıkcı, S. (2019). *Çocuk hakları eğitimi programının ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin çocuk hakları tutum ve farkındalıklarına etkisi*. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çavuş, S. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramına ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çelik, M. (2020). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Çoban Sural, Ü. (2018). *Kamu ilkokullarında öğrenim gören 4. Sınıf öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Deb, S. and Mathews, B. (2012). Children’s rights in India: Parents’ and teachers’ attitudes, knowledge and perceptions, *International Journal of Children’s Rights*, 20, 241– 264. [https://www.researchgate.net/publication/270538072\\_Children's\\_Rights\\_in\\_India\\_Parents'\\_and\\_Teachers'\\_Attitudes\\_Knowledge\\_and\\_Perceptions](https://www.researchgate.net/publication/270538072_Children's_Rights_in_India_Parents'_and_Teachers'_Attitudes_Knowledge_and_Perceptions) adresinden 20.02.202 tarihinde erişilmiştir.
- Durgut, A. (2014). *2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Ejeh, M. U. and Akinola, O. B. (2009). Children’s rights and participation in schools: exploring the awareness level and views of Nigerian Primary school children. *Elementary Education Online*, 8(1), 176-182. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8599/107059> adresinden 020.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Erbay, E. (2011). *Türkiye’de çocuk haklarını tanıtmaya, yaygınlaştırma ve izlemeye yönelik uygulamalarının eleştirel analizi ve bir model önerisi*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergen, M. K. (2017). *Okul müdürlerinin bayrak törenlerinde yaptıkları konuşmaların çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Marmara Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları. *Sosyoloji Dergisi*. Özel Sayı. 1-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40964/494723> 02.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Gülbahar, O. (2019). *Okul yöneticileri ve velilerin çocuk hakları sözleşmesi’nin eğitim hakkı ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına ilişkin görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, A. (2019). *Sosyal medyada çocuk hakları ihlali ve istismarı: instagram anneleri*. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Gür, G. (2019). *Ebeveynlerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin çocuk haklarına ilişkin görüş ve uygulamaları*. Yüksek lisans tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Hançer, G. (2019). *Çocuk hakları ve çocuk istismarı konusunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Hareket, E. (2018). *Eğitim hukuku bağlamında çocuk hakları eğitimi: bir eylem araştırması*. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kadan, G. (2019). Çocuk haklarına yönelik nitel araştırma deseninde yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Eurasian Journal of the Health Sciences*, 2(2), 88-98. <https://dergipark.org.tr/pub/avrasyasbd/issue/45508/467699> adresinden 01.10.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Kalender, B. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının çocuk hakları sözleşmesinin eğitim hedefleri maddesi açısından incelenmesi: tarihsel bir analiz*. Yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Karaman, E. R. (2019). *Sınıf öğretmeni adaylarına yönelik çocuk hakları eğitiminde bir yöntem olarak yaratıcı dramının kullanılması*. Yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Karaman, Z. (2013). *Mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim hakkına erişim durumları ve sosyal beceri yeterliliklerinin öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karatay, Z. (2019). *Sivil toplum kuruluşlarının çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesindeki yeri: çocuk vakfı örneği*. Yüksek lisans tezi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Kor, K. (2013). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk haklarına konusundaki görüşlerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Korczak, J. (2019). Çocuğun saygı hakkı. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 107-117. <https://dergipark.org.tr/pub/cm/issue/57214/807910> adresinden 11.11.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Kozikoğlu, İ. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk hakları ve çocuk katılım hakkına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 380-405. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967201932166>
- Kurt, S. L. (2015). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 99-127. DOI: 10.21560/spcd.28915 adresinden 01.02.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Küçükali, A. (2015). Çocukların oyun oynama hakkı ve değişen oyun kültürü. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 1-14. <https://dergipark.org.tr/pub/erzisosbil/issue/6042/80932> adresinden 22.02.2020 tarihinde erişilmiştir.



- Leblebici, H. ve Çeliköz, N. (2015). Öğretmen adaylarının çocuk haklarına yöneliktutumları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1), 307-318. DOI: 10.24289/ijsser.270584.
- Mamur, Işıkcı, Y. (2013). *Sosyal politika açısından Türkiye’de çocuk hakları sorunu: alana ilişkin bir araştırma*. Doktora tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya
- Miles, H. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Noblit, G. ve Hare, D. (1988). *Meta-ethnography: synthesizing qualitative studies*. Newbury Park: A Sage University Paper. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781412985000>
- Özdemir, Doğan, G. (2017). *Çocuk hakları eğitiminde uzman sınıf öğretmenlerin perspektifinden etkili çocuk hakları eğitimi: anlayışlar ve uygulamalar*. Yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Özdemir, Uluç, F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pembegül, B. N. (2019). *Tübitak tarafından çocuklara yönelik yayımlanan popüler bilim dergilerinin çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Polat, S. ve Ay, O. (2016). Meta-sentez: kavramsal bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 52-64.
- Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 43-56.
- Saka, E. (2019). *Eğitsel amaçlı sanal gerçeklik oyunlarına yönelik araştırmaların incelenmesi: Bir meta-sentez çalışması*. Yüksek lisans tezi. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Sarı, T. (2019). *Çocuk kütüphanelerinde yer alan çocuk kitaplarının çocuk hakları açısından incelenmesi: Ankara ili örneği*. Yüksek lisans tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Saygılı, A. (2019). Yaşam hakkı üzerinde düşünceler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 539-547, DOI: 10.21492/inuhfd.634626.
- Sucu, E. (2020). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk haklarının analizi*. Yüksek lisans tezi. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop.
- Taş, S. ve Günay, E. (2015). Antik çağ toplumlarının özellikleri, geleneksel statüleri ve iktisadi yapıyı belirleyen kurumları. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 141-166. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107867> adresinden 02.02. 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Tiftikçi, M. Ş. (2018). *Sosyal bilgiler beşinci sınıf öğrencilerinin çocuk hakları farkındalığına ilişkin görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Toğrulca, H. Ş. (2019). *Cumhuriyetten günümüze hayat bilgisi dersi öğretim programlarının çocuk hakları bakımından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Turanlı, K. (2004). *Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi çerçevesinde çocuğun ekonomik sömürüden korunma hakkı*. Yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk hakları sözleşmesinin ilköğretim programlarındaki yeri ve sözleşmeye yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uçuş, Ş. ve Şahin, A. E. (2013). Çocuk hakları sözleşmesi'ne yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 25-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduefebder/issue/33889/375234> adresinden 05.04.2021 tarihinde erişilmiştir.

## **Extended Abstract**

### **Introduction**

It has become a necessity of the age we live in that the child is aware and aware of his rights. These rights are directly effective in helping the child know his or her individual rights, fundamental rights and duties, and having a say in matters concerning him or her. Children's rights are a universal concept that covers all children psychologically, sociologically, politically and physically (Uçuş and Şahin, 2013). What kind of a trend does this research show in theses on children's rights in Turkey? The answer to the question has been sought.

### **Method**

#### **Design**

This research is based on the "meta-synthesis" research method, which is also a qualitative research design, to synthesize qualitative research findings. According to Polat and Ay (2016), the need to jointly evaluate qualitative studies on certain topics has led to the meta-synthesis method.

### **Study Material**

The study material of the research consists of 28 qualitative theses addressing the issue of children's rights in the YÖK National Thesis Center database.

### **Data Collection Tool and Process**

In this study, inclusion criteria were developed in accordance with the meta-synthesis method, one of the qualitative research methods, and the studies determined by adhering to these criteria were found. In the research, the key concepts of "child rights" and "child rights convention" were scanned.

### **Analysis of Data**

As a result of the literature review, the theses included in the research were described according to their study areas, participants, and research methods. The studies included in the research were listed according to publication year and coded as T1, T2, T3, ...T28 for descriptive purposes, and the analyzes were shared based on these coding values. Particularly the subjects and findings of the studies were examined, taking into account the research questions. The studies included in the research are 28 and include theses on children's rights between 2008 and 2020, conducted with qualitative methods.

### **Findings**

When the theses written in the field of child rights are examined in terms of their descriptive characteristics, it is seen that the theses written on the field of children's rights are created with case study, descriptive scanning, action research, phenomenology, document analysis, historical research and netnographic research patterns.

In theses on the subject of children's rights, it was found that the materials, methods and techniques used in teaching children's rights were collected under the headings of social media posts, children's picture books, children's magazines, in-class activities, art activities and audio-visual media activities. In the Convention on the Rights of the Child, children's rights are discussed in four basic dimensions. These are the right to life, the right to development, the right to protection and the right to participate. It is seen that there are 14 theses about the right to development, which is one of the dimensions, and there are 8 theses about the right to participation.

## **Discussion, Conclusion and Recommendations**

When the findings obtained are examined, it is seen that the case study design is used most. When the sample groups and sampling types of the theses discussed in the study were considered, it was found that the researchers mostly used the purposeful sampling type.

When the working groups of studies on children's rights are examined, it is seen that teachers, students, children, administrators, parents, teacher candidates, academics, public and non-governmental representatives, non-governmental organizations express their opinions about children's rights.

In the sub-dimension where the findings regarding the materials and methods and techniques used in teaching children's rights are examined, it is seen that materials such as social media posts (Bal, 2019), children's books (Hareket, 2018; Pembegül, 2019) and children's magazines are used. In addition, it is noteworthy that there are studies using different methods and techniques in teaching children's rights (Atik, 2019; Tiftikçi, 2018; Flight, 2009).

When the findings regarding the right to life are examined, it can be said that the theses examined include at least findings regarding this dimension. In addition, in the theses discussed, it was emphasized that the right to life is the most important right (Karaman, 2019; Ergen, 2017; Çelik, 2020; Sucu, 2020; Bülbün Aktı, 2014).

When the findings regarding the right to protection were examined, it was found that children's rights to protection were violated in most of the studies (Atik, 2019; Bal, 2019; Hançer, 2019; Çoban Sural, 2018, Ergen, 2017, Güngör, 2019). It is noteworthy that there is a study (Güngör, 2019) showing that, especially with the widespread use of social media, children's protection rights may be ignored by parents, teachers or another adult through social media.

When the findings of the study on the theme of raising awareness of children's rights are examined, it is seen that the dimension of knowing children's rights comes to the fore. This situation reveals that researchers are trying to create a profile of children who are aware of their rights. Kurt (2015) emphasized that local governments and all adults are responsible for the promotion, dissemination and development of children's rights. It can be said that this statement is directed at all adults who are responsible for protecting children and is in line with the theses examined.

When we look at the findings of the theses examined by the meta-synthesis method on children's rights, it is seen that the necessary importance is not given to each of the fundamental rights of the child, namely the rights to life, development, participation and protection. It is recommended that teachers, administrators, parents and students be informed about all children's rights. It seems that studies on children's rights are generally focused on the level of knowledge of children's rights. It is recommended that more studies be carried out to raise awareness for researchers who will work in the field of the subject, regarding the implementation of children's rights in daily life and the defense of children's rights.